

Csalog Zsolt: Temető, ősszel

Csalog Zsolt harmadik könyve a Temető, ősszel. Am ez csupán egyetlen, nem túl fontos adalék, hiszen az időrendi megközelítés aligha vihet közelebb ehhez a sok vitát, ellenérzést és rokonszenvet keltő írói oeuvre-höz. Azért nem vihet közelebb hozzá, mert Csalog Zsolt háromkönyves eddigi munkássága lényegében statikus. A művek sorrendjét nyugodtan föl lehetne cserélni. Az az ábrázolási mód, amelyhez a szerző igen következetesen és programszerűen ragaszkodik, már az első könyvében is teljesértékűen szolgálta az írói szándékokat. Csalog művészi eszközei azóta nem gyarapodtak, s kissé a saját mondanandók elébe vágva leszögezhetjük: egyelőre csak igen halvány és bizonytalan jelei vannak a továbbfejlődés útjainak. Csalog Zsoltot az a veszély fenyegeti, hogy végtelen önisméltésbe vész. Az önisméltés jelei itt-ott már most is mutatkoznak, nem csak előző könyvéhez, a Kilenc cigányhoz képest, hanem új kötetén belül is.

Az, hogy mindez nyivánvalóvá válik, szót kell ejtenünk sajátos, a magyar irodalomban szokatlan írói módszeréről. Külföldön a hatvanas évek elején kezdődött az úgynevezett tényirodalom, a non-fiction fellendülése. Ez az irányzat az „irodalmi” irodalomtól, a betegesen önboncoló, túlfinomult, ezoterikus irodalomtól jócskán megcsömörlött olvasóknak a nyers valóságot ígérte, s adta is olykor, ha sikerült elkerülnie a naturalizmus buktaóit.

A magyar irodalom a szociográfia felvirágzásával válaszolt a tényirodalom „kihívására”, lényegében Csalog Zsolt az egyetlen jelentős író, aki a valóság e nyersen kiemelt darabjait irodalomként publikálja, s nem marad meg a szociográfia szűkebbre szabott keretei között.

Magnóval rögzített, az élőbeszéd természetességével áradó, és lenyűgöző monológ-novellái, sőt monológ-regényei, dokumentumportréi vagy szövegei (ha belefáradunk a meghatározás meddő kísérleteibe) műfaji vitát is kavartak, Csalog Zsoltnak mostanáig

sem sikerült egyértelműen irodalomnak elfogadtatni őket. Az ellenérzés indokolatlan, bár magyarázható azzal, hogy Csalog írásai igen sok információt adnak a részletekben az alakok környezetéről, életmódjáról. A városi ember szociográfiai érdekességeket is megtudhat belőlük a falvak világáról, a kétkezi emberek, a nehéz életűek, s különösen a mostanában egyébként is „divatba jött” cigányok életéről, s olykor ezek az érdekességek elvonják a figyelmet írásainak igazi tartalmáról.

Pedig ezekben az írásokban nem az objektív tények az érdekesek elsősorban, hanem a tények szubjektív megélése, nem a sztori a fontos, hanem a jellem, nem az érdekel legjobban, hogy az ember mit tesz, hanem az, hogy hogyan magyarázza magának és környezetének tette indokait. Ezzel válik igazán hitelessé az írás. Hősei mindig — érthetően — szubjektívek, olykor azon is rajtakapjuk őket, hogy a tényeket próbáljuk utólag saját elképzeléseikhez, meggyőződésükhöz igazítani, vagyis hazudnak, az összkép mégis döbbenetesen hiteles, igaz, hiszen az is jellemezheti az embert, hogy mikor, mit és hogyan hazudik.

Tizenhárom írást tartalmaz a Temető, ősszel, közülük kettő (Alma, Menetrend) önmagában kitűnő, de ide kevésbé illő tárca. Van benne továbbá egy kisregény méretű és igényű írás (Gyökerek) és egy furcsa kísérlet az irodalmi irodalom, a fiction és a dokumentum ötvözésére (Apám nagybátyja). A kötet nagyobb részét kitevő kilenc írás monológ, egy-egy élet története (ha úgy tetszik végtelenül szeszűrített regénye.) Egyik-másik mint ha a Kilenc cigányból maradt volna ki, és nemcsak azért, mert hősei cigányok, hanem a nyelvi formálás (egyébként indokolt) darabosabb volta miatt is. Ilyen például a Csúnya fekete aszszony vagyok, amely a Jászoknál jelent meg először. Ez a kilenc írás — noha érdeklődéssel és élvezettel olvaszuk mindegyiket — utólag összemossódik a Kilenc cigány élettörténeteivel is. Összemossa őket a sorsok, az előadásmód hasonlósága.

E rövid recenzió elején már ejtettünk szót az önisméltés veszélyéről, s arról is, hogy halványan és bizonytalanul rajzolódnak ki a továbblépés útjai. De Csalog Zsolt láthatóan maga is keresi ezeket az utakat, s joggal remélnék, hogy rátalál az igazira.

Egyik lehetséges útja a sorsok nagyobb terjedelmű, bővebb kibontása, ennek a példája a Gyökerek. Másik az elszakadás a társadalom periferiáján élők sorsának ábrázolásától, s változatlan módszerrel, összetettebb jellemek festése. A gyökerek erre is lehet példa. Érdekes kísérlet az Apám nagybátyja című írás, amelyben a módszerén változtat a szerző, a dokumentum keveredik a hagyományos irodalommal. Bár nem tartozik a kötet legjobb darabjai közé, maga a módszer figyelmet és újabb kísérleteket érdemel. (Szépirodalmi Könyvkiadó, 1977.)

BISTEY ANDRÁS

Szabó István — Szabó László: Házasadjunk hajajaj...

Aligha van a magyar néprajznak, folklorisztikának olyan régen és olyan sokat kutatott részterülete, mint a lakodalmi szokások vizsgálata. A paraszti kultúra felfedezésének egyik első mozzanataként a 19. századi napilapokban és folyóiratokban (Vasárnapi Újság, Regélő, Tudományos Gyűjtemény, stb.) egyre-másra jelentek meg a különböző vidékekről származó lakodalmi szokásleírások. A későbbi évtizedekben a regionális és központi lapokban, szakfolyóiratokban mind több és több idevágó közlemény jelent meg. Azonban az empirikus jellegű kutatásokkal párhuzamosan nem indult meg ezeknek a szokásoknak, a lakodalmi szokásrendszernek az elméleti-módszertani vizsgálata. Szabó István és Szabó László könyve ebből a szempontból is nagy jelentőségű, hiszen a kutatás történetében szinte elsőnek tesznek kísérletet egy jól körülhatárolható, történeti-néprajzi terület (a Nagykunság) lakodalmi szokásainak társadalmi, pszichológiai igényű magyarázatára.

A szerzők abból a közismert tényből indulnak ki, hogy a minden társadalom alapegységét jelentő család a paraszti közösségek szerkezetén belül sokkal fontosabb, minőségileg magasabb értékű funkciókat töltött be, mint a nemesi, főúri, polgári rétegek esetében. A paraszti családsszervezet egyik

jellemző vonása, hogy az emberi életkorhoz fűződő szokásoknak egyszerre forrása, életetője, őrzője és színtere. Különösen így van ez a lakodalmi szokások esetében, amely szokásrendszer egy új társadalmi egység, egy új család születését hivatott elősegíteni és emlékeztetést tenni. A lakodalmi szokások a Nagykunságban éppúgy, mint a magyar nyelvterület más vidékein, egymástól jól elkülöníthető részekből, szokásformákból állnak össze egységes rendszerre. A nagykunsági lakodalom összetevő elemei a háztűznézó vagy leánynéző, a jegyváltás, a jegyesség és a lakodalmi előkészületek ideje, az esküvő, maga a lakodalom, a mulatóság és végül a nász. Ezek a komponensek a látszólagos spontaneitás ellenére, rendkívül szigorú és meghatározott szabályok szerint elevenednek meg, kapcsolódnak egymáshoz. A szerzők szavait idézve „...lakodalom nem szokások halmaza, hanem egy tökéletes egységet képező, megkomponált produkció, évezredek óta csiszolódott, hibátlanra munkált kitűnő felépítésű szerkezet, melynek minden eleme kifejez valamit, értelmé és jelentősége van...” Ez a szerkezet, szokásrendszer természetesen egy változó, a társadalmi, történeti-gazdasági folyamatokat visszatükröző forma. Eppen a történeti fejlődés, alakulás következménye, hogy a nagykunsági lakodalmon belül egyaránt található nagyon ősi, archaikus, újabb illetve legújabb eredetű motívumok. A formák, a motívumok változhattak és változtak is, azonban a paraszti lakodalom alapelve, az életet kezdő fiatalok, az új családot létrehozó individuumok boldogulásának elősegítése változatlan maradt. Ez a gondolat nemcsak a paraszti lakodalmak, hanem a házassági szokásrendszer egészének a sajátja. A megváltozott és változóban levő formák mai társadalmunkban is ezt a célt kívánják szolgálni. Ez a felismerés vezette a Szolnok városi Tanács Társadalmi Ünnepeket és Szertartásokat Szervező Irodát e kötet megjelenítésére. Hiszen nyilvánvaló, hogy a társadalmi és egyéni ünnepek új formáinak megtalálása, kialakítása nem történhet meg a korábbi, a régebbi motívumok ismerete, felhasználása nélkül. Szabó István és Szabó László könyve ezt a megismertetést tűzte ki céljául. (Lakodalmi szokások régen és ma Szolnok megyében, Szolnok, 1976.)

NIEDERMÜLLER PÉTER